

NOVINAR – UMJETNIK U GLADOVANJU

JOURNALIST - A HUNGER ARTIST

dr SEAD ALIĆ, vanredni profesor
Sveučilište Sjever, Koprivnica

Apstrakt: Tekst želi dekonstruirati mit o novinarima, novinarstvu i problemima novinarske struke. Početak teksta posvećen je Kafka i njegovoj priči *A hunger artist*. Pokazat će se da povezanost s temom ima više razina. Tekst želi istražiti sve nivoje povezanosti Kafkine priče i aktualnog stanja novinarske struke.

Glavni dio teksta opisuje idole novinarske struke, onako kako ih vidi autor danas. To su idoli zemlje, idoli neba i idoli zatvora.

Autor smatra da je razumijevanje situacije u novinarskoj struci nemoguće bez razumijevanja ovih idola.

Ključne riječi: Novinarstvo, idoli, Kafka, Bacon, profesija

Abstract: Text wants to deconstruct the myth of journalists, journalism and the problems of the journalism profession. The beginning of the text is devoted to Kafka and his story *A Hunger Artist*. It will be shown that the connection with the theme of a number of levels. The text seeks to explore all levels of connectivity Kafka's stories and the current state of the journalistic profession.

The main part of the text describes the idols of the journalism profession, as the author sees them today. These are the idols of the earth, the sky idols and idols prison.

The author believes that the understanding of the situation in the journalistic profession is impossible without an understanding of these idols.

Key words: Journalism, Idols, Kafka, Bacon, Profession

„Sve više i više ljudi odbacuje vladine laži,
korporativnu gramzivost i služničke medije.
Utišana većina pronalazi svoj glas“¹

1. Umjesto uvoda: Razine razumijevanja Kafkine priče

Kafkina priča *Umjetnik u gladovanju* jedno je od poznatijih mesta svjetske književnosti. Riječ je o tekstu koji svojim šokom, obratom, naizgled nemogućim i paradoksalnim sugerira ono bitno i ono što može biti - buduće. Otvorenost Kafkinog teksta uvijek je takva da se u nju udobno mogu smjestiti vrlo različite interpretacije. Ovo je jedna od interpretacija. Njoj naravno nije cilj govoriti o Kafkinom tekstu. Želja je teksta uz pomoć ovog Kafkine 'magme' probiti uobičajene naslage stereotipa u interpretiranju novinarstva, te ponuditi prostore razumijevanja koji uključuju ono umjetničko, teorijsko, poslovno, kulturološko, civilizacijsko. Metafora književnog teksta uzima se kao orijentir i to u svim njenim dimenzijama.

Razlozi za pozivanje na tu Kafkinu priču mogu se pronaći na nekoliko razina. Na prvoj razini može se u Kafkinom naslovu prepoznati aktualna situacija pokušaja preživljavanja onih novinara koji su uspjeli ostati vjerni svom zadatku, svojoj savjeti i misiji koju su si vjerojatno postavili ulazeći u taj posao. Riječ je o osobama koje da bi preživjele moraju uistinu biti svojevrsni umjetnici preživljavanja.² No to je samo prva asocijacija i najmanje važna usporedba u filozofsko-medijskoj usporedbi jednog književnog teksta s upitnošću budućnosti najvažnije struke medijskog posredovanja.

Drugu razinu otvara nam 'demistificiranje' samog umjetnika u gladovanju koji (kako se pri kraju priče kaže) odbija hranu ne zato što nije gladan ili zato što ne bi htio jesti, nego zato što mu nisu ponudili ono što mu je prihvatljivo. Ovo 'demistificiranje' umjetnika u gladovanju istovremeno je snažan

¹ Amy Goodman & David Goodman: Moćnici su iznad zakona, Razotkrivanje korumpiranih političara, ratnih profitera i medija koji ih vole, Prometej, Zagreb, 2006., Str. 24

² Ovaj tekst je dovršavan u ozračju pobjede Helene Puljiz u procesu kojega je vodila protiv Republike Hrvatske. Na konferenciji za tisak Puljiz je među ostalim rekla: „Pobjedila sam Republiku Hrvatsku u građanskoj parnici koju sam protiv nje vodila za naknadu štete koju su mi prije 10 godina počinili agenci središnje tajne službe RH. Pripadnici tadašnje POA-e, a današnje SOA-e, pokušali su me u jesen 2004. prljavim metodama - prijetnjama, ucjenjama, podmićivanjem i psihičkim maltretiranjem - prisiliti da kao novinarka spijuširam za njih vlastite kolege, političare, strane veleposlanike, intelektualce u zemlji i inozemstvu i da u medije plasiram prljave priče prema njihovoj narudžbi.“ <http://gong.hr/hr/dobra-vladavina/mediji/novinarka-zvana-hrabrost-puljiz-odbila-spijunazu-i/>

okvir razumijevanja suvremenoga svijeta u koji se mogu smjestiti i mnoge sudbine novinara u vremenu sve većeg instrumentaliziranja jedne struke i sve snažnijeg pritiska da se iz sustava zavodenja i manipuliranja izostave bilo kakvi kritički ili 'objektivni' stavovi medijskih posrednika. Novinari su ostali na brisanom prostoru, bez filozofsko-medijskih promišljanja o biti i svim dimenzijama masmedijskih posredovanja. Nedostatak vizije o mogućnostima i značenju, o korijenima degradacije struke i prostorima razvijatka – rodili su odluku o odustajanju, pa i odluku o gladovanju.³

Treću razinu otvaraju aktualne vijesti o upornim pokušajima, pa i povremenim uspjesima, da mjesto novinara zauzmu kompjutorski programi, odnosno roboti novinari.⁴ Ti pokušaji koliko govore o stavu korporacija koji na novinare gledaju kao na nužno zlo, toliko isto govori i o budućnosti većeg dijela novinarske struke. Ako pojedine korporacije mogu odustati od gotovo svih svojih novinara i u rekordno kratkom roku nastaviti posao s novim urednicima i suradnicima (slučaj Večernjeg lista) onda to govori ne samo o broju nezaposlenih novinara na zavodima za zapošljavanje, nego i o sve jednostavnijoj zamjenjivosti svakog novinara. To dakako govori i o prirodi materijala koji se proizvodi. Modificiranje agencijskih vijesti, odustajanje od 'mirisa' pojedinih novinarskih pera na koja se publika može naviknuti, te sve češće pretvaranje novine u slikovnicu – elementi su koji jasno sugeriraju kako se publiku može spustiti na razinu djece, a čitanje novina na pregledanje fotografija ispod kojih 'nešto piše'.

³ Na svojoj Facebook stranici novinarka Nataša Škaričić objavila je pismo kojim je javnosti obznanila razloge odbijanja ponuđenog ugovora od strane novinske kuće s kojom je u dugogodišnjem sudskom sporu. U tom se pismu, među ostalim, kaže: „*Poštovani, zahvaljujem na ponuđenom novom Ugovoru o radu, osobito na ponuđenoj većoj plaći. No, moram vas upozoriti da novi ugovor sadrži članak 11. koji se nikad ranije nije nalazio u novinarskim ugovorima. Taj članak glasi: "Radnik se obavezuje da svojim javnim izjavama o Društvu ili o svome radu za Društvo neće štetiti ugledu Društva i/ili njegovih povezanih Društava. Ukoliko bi to na bilo koji način bilo povezano s Društvom i/ili povezanim društvima, radnik za sve javne istupe u medijima i/ili na javnim skupovima, mora prethodno pribaviti pisano odobrenje Uprave". Ovo je u suprotnosti sa člancima 13. i 27. Zakona o medijima, te člankom 38. Ustava Republike Hrvatske. Ukoliko ovakav članak nije unesen u ugovore o radu drugih novinara i radnika Slobodne Dalmacije, onda je prekršen i članak 5., stavak 4. Zakona o radu.*

Nadalje, budući da se u novom ugovoru kao mjesto obavljanja poslova navodi Dugopolje, a ja radim u Zagrebu, prekršen je i članak 13. Zakona o radu. Ponuđeni ugovor iz navedenih razloga neću potpisati.“

⁴ „Los Angeles Times objavio je u ponедјeljak vijest o potresu koju je napisao robot. Novinar i programer Ken Schwencke kreirao je algoritam koji je automatski generirao kratki tekst kad se potres dogodio.“ 20.03.2014. <http://tehnoklik.net.hr/vijesti/robot-napisao-novinski-članak>

No svaka tegoba nosi i svoje rješenje. Onako kako je fotografija oslobođila slikare potrebe da vjerno reproduciraju autoportrete i dokazuju umijeće svog zanata na što realističnjem prikazu objekta svog slikanja (pa su se umjetnici okrenuli boji, impresiji, unutarnjim svjetovima), na sličan način pojava algoritama koji će dokinuti dio novinarske struke može biti i prostorom oslobođanja za novu poziciju istraživačkog novinarstva koje ne mora zastati na suhoparnom iznošenju činjenica nego koje se može uputiti prema oblikovanju novog kulturnog krajolika svojim artistički obojanim pristupom.

Istovremeno se dakle otvara mogućnost da novinar, oslobođen dužnosti pisanja dosadnih PR-ovski obojenih tekstova, krene prema području umjetničkog oblikovanja, pa i umjetničke pozicije u društvu.

No da bismo ozbiljno porazmislili o toj temi potrebno je sagledati aktualnu nam situaciju, razumjeti tendencije koje prevladavaju vremenom, te detektirati stanje u medijskim posredovanjima (posebno na primjeru stanja novinarstva.)

2. Paradoksi vremena

Paradoksi uskaču u svaku rečenicu kojom pokušavamo obuhvatiti današnje vrijeme mislima. Sve više je znanstvenika, ali među njima sve manje je onih koji nisu samo izvršitelji istraživanja s očekivanim rezultatom odnosno u službi interesa korporacija, politike ili medijskih moćnika; sve više je umjetnika ali sve manje ih je neovisno o političkim odlukama (odnosno financijama) birokrata ministarskih potkrovila, koji odlučuju je li to čime se umjetnici bave umjetnost ili nije; sve više je deklariranih vjernika koji sve rjeđe odlaze u bogomolje; sve više je pjesnika u svijetu sve oskudnije pjesničke riječi.

Slično je i s medijima: bogatstvo medija kojima se posreduju zbivanja u svijetu bilo je ponajviše pogubno za informaciju kao takvu; sloboda informiranja sve češće završava u samovolji manipuliranja; od četvrtog stuba demokracije novinarstvo se pretvorilo u četvrtog igrača za kartaškim stolom na kojem su životi nas građana - tek ulog.

Od ljudi koji su nekada išli za 'svojim nosom', istraživali i gradili dignitet jedne struke, novinari su se danas spustili do razine ljubaznih nekonfliktnih osoba koje podvijena repa dostojanstveno koračaju prema kraju svoje profesije. (Naravno ovo se ne odnosi na novinarska pera koja su se suprotstavila pritiscima, na ljudi koji su zbog toga uglavnom stradali ili na one koji ipak nekako uspijevaju opstatiti u novim uvjetima. Ovdje je riječ o tendenciji

koja je jasna i preslikava se od države do države, od medija do medija, redakcije do redakcije).

Temeljni paradoks može se izreći i stavom koji kaže da novinara u tranzicijskim zemljama jugoistočne Europe ima previše. Istina je sasvim suprotna: Uopće ih nema, odnosno ono malo što ih ima ili su ostali bez posla ili rade nešto drugo, ili otplaćuju neke čudne kazne. Na njihova mjesta i mjesta mnogih drugih koji su morali otići, nisu došli novinari. Došli su nerijetko polupismena potrkala od čijih digitalnih zapisa i agencijskih vijesti vlasnici medija kroje nove haljine za nove kraljeve.

Jedan od paradoksa aktualnog stanja i u tome je što umanjenje vjerdostojnosti novinarske struke spušta letvicu novinarskih kriterija sve niže. Istovremeno smanjuje se i mogućnost opstanka poslovanja zasnovanog na tako niskim kriterijima. Utoliko je sve više vlasnika medija kojima su mediji samo sredstvo održavanja 'iznad vode', slamka spasa za vremena kada se otkriju makinacije koje se skrivaju u buci govora o nečemu drugome.

U vremenu različitih idolatrija (klanjanja simbolima iza kojih ne stoje prave i za budućnost čovječanstva prihvatljiva vrijednosti) istinski novinar postaje 'umjetnikom u gladovanju' na još jedan poseban način - sve bliže je poziciji slobodnog umjetnika. Njegova želja za otkrivanjem istine, dani i noći oblikovanja materijala, njegova brušenja i dotjerivanja, te proces oslobađanja od sustava robotske proizvodnje stereotipa – mogli bi novinara novog informatičkog doba bitno približiti umjetnosti.

Impuls pravog novinara je artistički. Njegov pokušaj kreće se u području oblikovanja istine u materijalu činjenica. On je djelatnik medija samospoznaje duha u kakofoniji društvenih činjenica.

Njegova današnja pozicija u skladu je s pozicijom antičkih 'zanatlija', velikih umjetnika koji su cijenjeni isključivo po umijeću reproduciranja, po svojoj sposobnosti kopiranja realiteta kao sjene ideje. No onako kako je umjetnost zadobivala svoju autentičnost i uzdizala se u hijerarhiji ljudskih djelatnosti, tako je i pred novinarstvom nužnost drukčijeg društvenog i civilizacijskog pozicioniranja. Umjetnost jest i zanat i svaki umjetnik može ostati na razini zanata, no može se i uzdici da razinu 'medija samospoznaje apsoluta' u materijalu čulnosti. Na sličan način novinar može biti i ostati zanatljivom održavajući jedan sustav koji sve dublje tone. No može se okrenuti mogućnosti, tehnikama i ulozi koje odlikuju umjetnike.

Štoviše, ako za istinom ne trče ni politika, ni korporacije, niti religijske hijerarhije, niti vlasnici medija, onda je pozicija pravog novinara danas pozici-

ja umjetnika u gladovanju iz koje je može izvući samo temeljno mijenjanje nje-
gove uloge u svijetu posvemašnjeg zaborava temeljnih vrijednosti.

3. Demitologiziranje jedne struke

Novinarstvo koje nije neovisno ne može se smatrati novinarstvom. Ono može biti oblikom odnosa s javnošću neke političke strukture, vlasnika i suvlasnika medija, odnosno instrument zabave, zavodenja i manipuliranja u svrhu stjecanja zarade, odnosno provođenja odredene politike.⁵

Budući da neovisnih novinara gotovo da i nema, a neovisnih medija ima još manje, ključnim smatramo promisliti ono negativno što se okomilo na struku koja polako ali sigurno devalvira i pretvara se u svoju suprotnost.

Na tragu Baconovskih idola (plemena, špilje, trga i teatra) želimo pro-
misliti aktualne nam suvremene idole koji opterećuju novinarstvo kao takvo i utječu na njegovu nevjerojatnost.

Kontekst je naime snažniji od fenomena promišljanja. Utjecaji sredine bitni su za razumijevanje same stvari. Zablude koje se talože stoljećima pa i tisućljećima ne mogu zaobići niti današnje vrijeme niti novinarsku struku.

U tom smislu predlažemo daljnju dekonstrukciju mita o novinarima sučeljavanjem novinara s idolima za koje mislimo da su mišljenju novinara dala leptirova krila (ali i njihovu trajnost) umjesto olovnih utega za mišljenje (kako je sugerirao Bacon) da bi se ostalo na zemlji i realno odmjerilo ono o čemu se misli, govori ili piše.

Bavit ćemo se zabludama ili idolima od kojih ključnima za novinarsku struku našega doba smatramo sljedeće:

- a) Idole zemlje
- b) Idole neba
- c) Idole krune

Riječ je o zabludama koje su nas dovele u poziciju Platonovog čovjeka zagledanog u zid spilje, o rezultatu zavodenja i manipuliranja koje je ostavilo trajne tragove na svaku danas napisanu ili izgovorenu riječ, na svaku sliku ili kadar, svaki zvuk. I premda se manjim dijelom ovako strukturirani idioli pre-

⁵ U tri je godine američka vlada uložila (potrošila od sredstava američkih građana) 300 milijuna dolara za akcije propagiranja svojih namjera u Iraku. Vidjeti: White, Aidan: *To tell You the Truth, The ethical Journalism Initiative* The International Federation of Journalists, International Press Centre, 2008. Brussel, str. 89 i dalje. Poznato je što je ta propaganda donijela iračkom narodu a što američkim korporacijama bliskim krugovima koji su pokrenuli rat.

klapaju s Baconovim, čini se da ipak pružaju veću mogućnost razumijevanja aktualnog nam stanja.

Idoli svakog vremena ovisni su o cjelokupnosti kretanja ideja, ideologija, tehnika, oblika proizvodnje, razmjene i potrošnje, od dominantnih svjetonazora te političkih, geopolitičkih, socijalnih odnosa, odnosa unutar država i međunarodnih odnosa. Govorimo dakle o idolima našeg vremena.

4. Idoli zemlje

Razapeta između jezika, teritorija, religije, lokalnog i globalnog poslovanja, lokalnih i globalnih medija – nacija, na svom putu od plemena prema utapanju u veće globalne identitete, još uvijek igra bitnu ulogu u raspodjeli utjecaja na aktualnog nam čovjeka/građanina 21. stoljeća.

Stvorena na sliku i priliku plemena, razvijena pod okriljem oslobadanja od feudalnog društva u građanski svijet – nacija je postala motivacijskim sredstvom kako za pokrete koji se bore za oslobadanje od kolonijalizama današnjice, tako isto i za pokrete koji pod plašt borbe za nacionalnu slobodu znaju gurnuti partikularne interese vrhova pokreta i njihovih izvršitelja.⁶

Nacija je postala fenomen koji iz pepela žari i pali, bez obzira suprostavlja li se neslobodi ili je prikriva. Na nju se pozivaju i zagovornici slobode i egzekutori porobljivača kojima je uvijek lakše uništiti ono što je podijeljeno i sukobljeno. Na naciju se pozivaju i oni koji su o njoj sanjali stoljećima i oni koji koriste činjenicu da su neki ljudi o naciji sanjali stoljećima.

Ratni sukobi na području bivše Jugoslavije pokazali su koliko je nevjerljivo velika snaga ideje nacionalne ovisnosti i što se sve može učiniti u ime vlastite nacije. Ali stavimo na stranu sve strahote koje je rat donio. Okrenimo se prema jednom, naizgled malom segmentu tog rata – pozivima na svetost nacije i nacionalnoga od strane propagandnih strojeva u koje su nove vlade novih država pretvorile novinarstvo kao takvo.

⁶ Ili kako Nebojša Popov lijepo uvodno kaže u svom tekstu Srpski populizam, u Vremenu: *Narod se često pominje u svakidašnjem govoru, u politici, teoriji i nauci. Naročita se važnost pridaje odnosu naroda i političke vlasti. I kada se vladalo u ime boga (bogova), narod (populus) dolazi u blizinu božanskog statusa. Još prema drevnoj latinskoj izreci, "glas naroda" smatra se "glasom božjim" (Vox populi, vox dei). A sa modernim dobom, koje raskida s tradicijom božanskog opravdanja vlasti, narod postaje nosilac suverene političke vlasti. Narod – preko određenih organizacija, institucija i "pravila igre" – daje ili uskraćuje poverenje svojim predstavnicima u organima vlasti. Ali, izreka da su "nedokumentirani putevi Gospodnji" važi i za "puteve narodne", kada se narod nade na mestu božanstva u legitimisanju vlasti.* <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1112603>

Upravo je rat na prostorima ex Yu još uvijek tako blizu a dovoljno daleko da se bez strasti, odmjereno, kritički, progovori o sunovratu novinarstva u vrijeme rata i njegovu pretvaranju u sluškinju politike.⁷

Neka istraživanja koja su rađena na tu temu pokazala su načine i tendencije tog pretvaranja jedne kritički orientirane djelatnosti koja bi trebala biti čuvarom demokracije u sluškinju političkih inicijativa iza kojih su stajali globalni imperijalni interesi.⁸

No ono što je strašna posljedica rađanja idola nacije (fenomena na temelju kojega se vrši zavodenje građana jednog područja protiv građana drugoga područja) jest nastavak života mehanizma proizvodnje mržnje i nakon rata. Jednom probuđen idol nacije teško odustaje od prijestolja. On proizvodi stalnu podozrivost prema bilo kakvoj kritičkoj misli, dijeli ljude na naše i vaše, onemoguće kontakte i suradnju, ne trudi se razumjeti drugoga nego onemogućiti sve one koji drugoga i različitoga žele čuti.

Idol nacije idol je plemena koji se vremenom obogatio strojevima za umnažanje mržnje kao što su medij radija, televizija, pa i suvremene društvene mreže koje svakodnevno sagorijevaju tone žuci nesretnih svijesti zakopanih u svoje klaustrofobične stavove.

Idoli nacije postavili su virtualne 'linije obrane'. Prelazak preko tih linija, ulazak u dijalog, analitički pristup vremenu koje je za nama, pa i aktualnom vremenu – linija je koja razdvaja vjernike idola nacije od onih koji u idole ne vjeruju, koja razdvaja one kojima ništa drugo nije toliko važno koliko je sveto idolatrijsko naglašavanje nacionalnoga i one kojima jedino to uopće nije sveto.

Idol nacije sve je male državice doveo u stanje u kojem se točno zna o čemu se može a o čemu ne može govoriti, pisati, istraživati. Zna se što se podrazumijeva. Zna se što se smije i tko to smije. Zna se da 'ljudi čudna imena' moraju znati svoje granice. Ako ih prijedu dolazi kazna.

Jednom pušten iz pandorne kutije Idol nacije prvo je zauzeo medije. Na urednička mjesta došli su ljudi koji su medij morali shvatiti kao oružje, a

⁷ White, Aidan: *To tell You the Truth, The ethical Journalism Initiative*, The international Federation of Journalists, International Press Centre, 2008. Brussel: „Just in the ethnic wars in the former Yugoslavia, the Government controlled channels like Serbia TV, became advocates for the war, not reporters, so too in the second Gulf war did some Western media channels – Fox News comes to mind – abandon all pretence at objectivity and become cheerleaders for the American forces and their allies.“ (81-85)

⁸ Posebno ističemo knjigu Mediji i rat, grupe autora koju je 1999 godine objavio Centar za proučavanje tranzicije i civilnog društva

novinare čudnih imena kao petu kolonu u vlastitim redovima. Novine, radio i televizija postali su sredstva za buđenje strasti ratovanja i ubijanja, ali jednako tako i sredstva koja će trajno ostaviti tragove na desetljećima koja će doći.⁹

Naime huškanje na rat nije mehanizam koji se može naprosto zaustaviti. Jednom osvojena svijest za mržnju ostaje trajno osvojenom za mržnju. To je svijet u kojem trenutno živimo. Suradnja, kritička svijest, objektivnost, iskrenost, pa i neovisnost – samo su ideali koji su pokleknuli pred idolima našega vremena od kojih je idol plemena uzrastao do idola nacije učinio najviše.

Idol nacije je danas u eteru. On se osjeća na svim programima svih televizija. No on je u eteru i u onom dubljem smislu. Kao bestjelesni duh on je sveprisutan u oblicima cenzure, autocenzure, straha, neslobode, u negativnim selekcijama u novinskim kućama, materijaliziran najrazličitijim oblicima pritiska na one koji mu ne dokažu svoju poniznost.

To stvara nepisane zakone, pravila koja se ne mogu naći ni u jednom kodeksu, ali koja će se suprotstaviti svakom novinarskom kodeksu. Biti u pravu ne znači ništa ako nismo ozračeni svetošću idola nacionalnoga, onog plemenjskoga ogradenog sada vlastitom granicom i vlastitim gramatičkim pravilima.¹⁰

⁹ Podsjecam na riječi Tijanićevog oproštajnog pisma: „Ja duboko prezirem profesiju kojom se bavim. Novinarstvo, to je sloj robova. Ne znam ni sam šta tražim u novinarstvu već četiri decenije. Kada sve saberem, ima deset tekstova koji mogu da izraze ono što ja mislim da sam ja. Samo deset od hiljade tekstova koje sam napisao - rekao je Tijanić u intervjuu koji je tražio da bude objavljen posle njegove smrti.“ Citirano prema: <http://www.kurir-info.rs/objavite-kad-umrem-tijanic-ostavio-intervju-kaotestament-clanak-1062907>

¹⁰ „Načitali smo se i naslušali priča o sjajnoj atmosferi i u trenucima kada su baklje letjele u teren, ili kada je s tribina „grmio“ ustaški poklič i poziv na linč „nepočudne nacionalne manjine“ ... Kada, pak, huligani „totalno podivljaju“, onda se iz „objektivnih medijskih pera“ otvor baraćna, ali kratkotrajna paljba po njima, no ubrzo sve padne u zaborav, a navijačke nepodopštine se minimaliziraju ili sklanjavaju pod tepih.

Sramotan je, recimo, svojevremeno bio naslov u tada jedinom hrvatskom sportskom dnevnom listu: „20 tisuća razloga za ponos“, kojim se asociralo na prisutstvo tolikog broja navijača na reprezentativnoj utakmici protiv slabašne Andore u Zagrebu, u kvalifikacijama za Svjetsko nogometno prvenstvo. U nadnaslovu je, pak, sitnjim slovima „provučeno“ kako je, eto, bilo i malo nepodopština („neprimjerenih pjesama“), ali da su takvi bili u velikoj manjini. Ako je i od Sportskih novosti – previše jer! Sinkronizirano skandiranje većine navijača na sjevernoj tribini s onima na istočnoj, a potom i na zapadnoj: „Za dom spremni“, „Ubij Srbina“, „Ajmo ustaše“ ... za SN je očito bio minoran slučaj. Uvijek se kroz naše medije nekako provlači teza o „šačici huligana“ <http://www.lupiga.com/vijesti/hrvatsko-je-novinarstvo-totalno-devastirano>

Pitanje s početka sada se proširuje u svoju širu formulaciju: Je li moguće neovisno novinarstvo u ozračju idola nacije, idolopoklonstva koje štuje simbol fenomena kojim se uglavnom prikrivaju realni ekonomski procesi bogaćenja i siromašnja. Nije li za neovisno novinarstvo neophodno osvješćivanje novinarske struke koje podrazumijeva svijest o manipulacijama političkih, korporacijskih i medijskih struktura koje su toteme nacije izdigli tako visoko da narodi ne vide tranzicijske makinacije.

Potrebno je. Neophodno je.

5. Idol neba

Nebo je jedno, a pretendenata na nebesku parcelu je više. Stara mudrost starih plemenskih vračeva da strah, nesnalaženje, nerazumijevanje tog svijeta u kojem smo iznikli pretvoriti u strah od hijerarhije koja posreduje između čovjeka i nebeske parcele – s medijskim je produžecima zadobila novu snagu. Terapeutsko djelovanje umreženosti kojemu se nadao McLuhan samo djelomice se obavlja i to u onom djelu čovječanstva koje je ionako na putu prema racionalnijem razumijevanju svijeta. Za sve ostale, masmedijski produžeci postali su snažnim sredstvom okupljanja širenjem straha, ideje isključivosti, netolerancije odnosno prepoznavanja u odbijanju drugoga i drugaćijega.

Nebo je postala kontrolna točka novinara tranzicijskog doba. Onako kako su sljedbenici hijerarhija posvećivali ljude koji su slani u rat, pljačku, ubijanja, silovanja, mučenja... tako su isto sljedbenici hijerarhija bili na čelu novih vjetrova koji su zapuhali medijskim prostorima. Pod krinkom oslobadanja stvarani su uvjeti za stvaranja novih nesloboda. Vertikale moralnosti pronađene su u vertikalama religijskih bogomolja i njihovim opslužiteljima, a pojavljivanje u bogomoljama bio je simbol novog vremena.

Vjeru čovjeka u nadnaravno hijerarhije su potisnule u drugi plan. Na terenu su bili realni igrači obučeni u dresove svoje nacije i svoje religijske parcele. Bilo je potrebno djelovati na zemlji. Bilo je potrebno uskladiti poruke vjere s porukama ljudima koji su odlazili u rat. Stvorena je atmosfera u kojoj bi svaki protivnik rata, svaka kritička misao, svaki odmak od kolektivnog ludila manipuliranih masa predstavljao izopćenje, nužnost odlaska, a u gorim slučajevima i mučenja najrazličitijih oblika i smrt.

Religijske hijerarhije svojim su uplivima na politička zbivanja u regiji dokazale da se za sreću mora boriti s ove strane postojanja. Time su negirale svoju vlastitu bit i razlog postojanja. Pritom su to radile na takav način da su pomagale rastu nesreće s ove strane postojanja. Radeći protiv sebe radile su za

sebe, pronalazeći u novim armijama unesrećenih materijal za moć svojih hijerarhija.

Religijska hijerarhija koja nastupa s političkim programima, politički govori s propovjedaonica, pretvaranje brige za ljudsku dušu u brigu za njihovu ratničku strast i učinkovitost u sukobu s drugim, te verificiranje svake nove vlasti obljetničkim dolascima u bogomolje – stvorili su atmosferu pogodnu za bujanje licemjerja.

Važno je deklarirati se kao dio cjeline. Znakovito je pojavljivanje na određenim mjestima u pravo vrijeme. Potrebno je isticati simbole. Povremeno je potrebno napasti one druge kao nevjernike, neprijatelje, nerazumne vjekovne vragove. Važno je kontinuirano raditi na mržnji prema drugome da bi se snažio vlastiti identitet.

Utjecaj 'neba' na novinarsku struku u vrijeme raspada Jugoslavije bio je iznimno snažan. Posrednici 'neba' učinili su sve što je potrebno na što snažnijem povezivanju jezika, vjere i tla. Bila je to jedinstvena prilika da gospodari neba postanu i gospodari etera. Nisu propustili šansu.

No ključno je koliko je to utjecalo na poratno doba i koliko je danas novinarstvo pod utjecajem posrednika božje milosti.

Iz niza činjenica koje nas gotovo svakodnevno zasipaju nije teško utvrditi kako je interes božjih posrednika s područja politike počeo svoj marš kroz institucije nevladinih udruga i kroz vlastite i javne medije. Sveprisutnost neba želi se tako približiti kroz neposredne akcije nevladinih udruga (obojanih ideologijom vlastite vjere) i vlastitim medijima.

Pritom treba imati na umu i naglasiti da je svaka aktivnost građana koji vjeruju kroz nevladine udruge legitimna i dobrodošla. Jednako je tako i s medijima koji imaju predznake neke od konfesija. Ono što i dalje ostaje problematično to je bavljenje politikom kroz propovijedi gdje se autoritet svevišnjega koristi u dnevno-političke svrhe. Sekularna država treba podržavati uključivanje vjernika u sve oblike okupljanja kroz institucije nevladinih udruga ili neke druge, ali politički stavovi u auratičnom prostoru bogomolje samo izazivaju nesporazume i podjele.

6. Idoli krune

Klanjanje krunama vlasnika medija, političara i oglašivača dovelo je novinare u situaciju gubljenja vjerodostojnosti, bitno načete snaženjem idola neba i idola nacije. U vremenima u kojima se vjera pretvarala u čekić, a nacija u nakovanj, malo je koji novinar imao snage podići glas i suprotstaviti se ins-

trumentaliziranju medijskih pa i svih ostalih institucija. Malo koji je intelektualac imao mogućnost glasno izgovoriti, objaviti, umnožiti svoju kritičku misao o vremenu zavođenja i manipuliranja.¹¹

Vrijeme nakon homogeniziranja ideja jezika vjere i tla, odnosno svih zainteresiranih za iluzionistički show nove nomenklature (s uglavnom starim igračima u novim dresovima), donijelo je nove oblike vjerovanja u laž.

Vlasnici medija, političari i oglašivači postali su interesno povezani i upućeni jedni na druge u procesu dalnjeg obezvredenja novinarskog rada. Politika je donosila odluke koje su bile važne i za vlasnike medija i za korporacije koje su se u medijima oglašavale. Mediji su pažljivo birali trenutak kada će prestatи lojalnost jednoj političkoj opciji i potpora i prijateljstvo biti zamijenjeni napadima koji su ranije bili sprečavani. Na sličan način se motrilo i na oglašivače: nije se dirala ruka koja hrani. Korporacije koje su obrtale novac, znale su da bez dobrih i dubokih veza u politici nema posla, te da se oglasima i potporama političarima u doba izbora može održati dobar 'poslovni' odnos s kreatorima političkog okoliša i javnog mnijenja.

Predrasuda da je jedini mogući put onaj koji slijedi interese vlasnika medija, političara i velikih korporacija (na lokalnim razinama manjih tvrtki i lokalnih medija) predrasuda je koja će svako društvo odvesti u sustav potpune korupcije. Nijedan natječaj neće biti objavljen ukoliko se unaprijed nisu dogovorili mehanizmi odabira dogovorenoga. Nijedan zakon neće biti donesen ukoliko u njega nije ugradena rupa koja se može 'konstruktivno' iskoristiti. Nijedan posao nitko ne može dobiti ukoliko nije postignuta suglasnost trojedine nedemokratske vlasti potpomognuta od strane četvrte nemoći u koju su pretvoreni novinarski čuvari demokracije.

Ključna klopka za demokraciju u idolima je krune koji su ropstvo učinili preskupim a efikasnije sredstvo pronašli u proizvedenoj poslušnosti.

'Množina' ima svoje zakonitosti i emanira situacije koje nas određuju. Svoje zube ona pokazuje u demografskim skokovima u nekim državama, broju tehnoloških izuma koji ubrzavaju komunikaciju, broju i vrstama medija koje pokušavaju živjeti u okružju koje je novinarstvu nesklono, te u broju novinara

¹¹ Lijepa je rečenica Dejana Anastasijevića koji je rekao da nije iz avanturizma obavljao poslove ratnog dopisnika. Rat je došao k njemu a on je osjećao svojom zadaćom osvijetliti događaje kojima je svjedočio. Vidjeti više u: Vwhite, Aidan: To tell You the Truth, The ethical Journalism initiative, The international Federation of Journalists, International Press Centre, 2008. Brussel, str. 106-139

koji (ne nalazeći prostora za istinsko novinarstvo ili ne nalazeći razumijevanja kod urednika ili vlasnika) okreću se onome što će zadovoljiti 'svjetinu', što će samoj množini izići ususret.

U korijenima je novinarskog preusmjerenja prema temama smrti, seksa, skandala nije (kako se uobičajeno misli) posezanje za temama koje će prodati novinu odnosno reklamni prostor u medijima. U korijenu je idolopoklonstvo lažnim vrijednostima koje su proklamirane od strane korporacija kojima se dopušta da posluju s milijunskim gubicima, da ne izvršavaju svoje financijske obveze, da naprsto nisu likvidni. Ukoliko međutim obavljaju svoju funkciju, skreću pozornost na nebitno, izbjegavaju prave teme, pokreću lažne dvojbe, bude slijepo ulice stoljećima starih strasti – te medijske kuće mogu poslovati i s velikim gubicima. Rješenje će se pronaći.

Globalnim igračima još je manje važno da posluju s pozitivnim predznakom. Idolopoklonstvo koje se razvija na globalnoj razini nagrađuje se poslovima koje sugerira velika politika. Primjerice reklame malih zemalja poput Hrvatske, Makedonije ili Crne Gore (koje su još uvjek najvećim dijelom okrenute masovnom turizmu) neće imati velike koristi od objavljivanja komercijalnih spotova na CNN-u. Ali tim objavama daju svoj obol medijskom spektaklu u kojem nad glavama naših državica visi medijski mač globalnih igrača.

7. Zaključak

Idoli neba, zemlje i krune razvijaju u svijesti današnjeg novinara svjesno ili nesvesno odustajanje od zadaće koja mu je profesijom namijenjena. Vlastitom nemoći odašilja se nova snaga današnjim vlasnicima naših sudbina da mogu sve i da neće biti kažnjeni.

Paradoks je da tek otkrića velikih pronevjera, tranzicijskih prevara ili veliki politički skandali unose tračak kritičke svijesti u čovjeka zadojenog idolima. Rađa se svijest uglavnom generacije koja dolazi, kojoj su čudni i strani idoli koji ih čine neslobodnim.

Polako ali sigurno radaju se portali, neprofitni mediji, umrežavanje kritičkih pera pomoću društvenih mreža, što stvara klimu otpora, odnosno stvaranja prepostavki za zaživljavanje gradanskog društva.

No pitanje na koje treba odgovoriti svaki današnji ili sutrašnji novinar i koje je nezaobilazno, glasi: Jesam li se oslobođio idola neba, zemlje i moći.

Literatura

Goodman, A., Goodman, D. (2006), *Moćnici su iznad zakon: Razotkrivanje korumpiranih političara, ratnih profitera i medija koji ih vole*, Zagreb: Prometej.

Grupa autora (1999), *Mediji i rat*, Centar za proučavanje tranzicije i civilnog društva

White, A. (2008), „To tell You the Truth, The ethical Journalism initiative“, *The international Federation of Journalists, International Press Centre*, Brusel, str. 106-139.

<http://www.kurir-info.rs/objavite-kad-umrem-tijanic-ostavio-intervju-kao-testament-clanak-1062907>

<http://www.lupiga.com/vijesti/hrvatsko-je-novinarstvo-totalno-devastirano>

<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1112603>

<http://gong.hr/hr/dobra-vladavina/mediji/novinarka-zvana-hrabrost-puljiz-odbila-spijunazu-i/>

<http://tehnoklik.net.hr/vijesti/robot-napisao-novinski-clanak>